

Co potřebují děti po rozchodu/rozvodu rodičů od pomáhajících profesionálů?

Jana Barvíková

Konference Proměny rodiny XII. – Současné podoby práce s rodinami v krizi

Fakulta veřejných politik Slezské univerzity v Opavě, 5. 10. 2023

O projektu *Dítě v rodičovském konfliktu (I)*

Dopady míry rodičovského konfliktu na dítě a role, jakou v nich hraje konkrétní forma porozvodového uspořádání péče (2019-2023, IP 70612)

- **Cílem projektu je:** zmapovat dopady míry rodičovského konfliktu na dítě, jakou roli v nich hraje konkrétní forma porozvodového uspořádání péče, a to v souvislosti s tím, zda se na ní rodiče shodli, nebo byla soudem nařízena.
- **Sledujeme:**
  - vývoj vztahu a konfliktu mezi rodiči před a po rozchodu
  - způsob nastolení uspořádání péče o děti po rozchodu
  - každodenní život a zkušenosti rodičů a dětí ve sledovaných formách péče (střídavá, výlučná a společná)
  - potřeby dětí a jejich naplňování v různých vývojových fázích
- **Záměrem je:** popsat problematiku z pohledu všech aktérů, tedy především rodičů a dětí, ale i z pohledu pracovníků OSPOD, psychologů, mediátorů, soudců, advokátů atd. (odborný panel – spolupráce s profesními sdruženími a zástupci státní správy)

O projektu Dítě v rodičovském konfliktu (II)

- Výsledky výzkumu:
  - oporou pro odbornou praxi profesí v resortu MPSV (pracovníci OSPOD, sociální pracovníci, pracovníci sociálních služeb) a MS (soudci, advokáti);
  - podklady MPSV pro návrhy opatření rodinné politiky a periodicky vydávanou Zprávu o rodině.
- Metodologie:
  - kombinace kvalitativních a kvantitativních metod
  - důraz na etiku výzkumu (získávání, zpracování, prezentování dat; limity bádání)

O projektu Dítě v rodičovském konfliktu (III)

- 2019: předvýzkum
  - Konzultace projektu s experty a expertní rozhovory - psychologové, pracovníci OSPOD, soudci, advokáti, pedagogové ZŠ, odborní referenti MPSV a MSp
  - Fokusní skupiny (5x) – s pracovníky OSPOD, terapeutky, soudci, advokáty, mezioborová skupina
  - Analýza dostupných statistických dat z oblasti opatrovnických řízení a způsobu jejich zjišťování (zejména statistiky MSp)
- 2020-2022: výzkum
  - Hlubkové rozhovory
    - s mladými lidmi (16-29 let), kteří jako děti zažili rozchod rodičů - *JAK SE ŽIJE DĚTEM PO ROZCHODU RODIČŮ?*
    - s rodiči, kteří mají děti ve výlučné či střídané péči - *JAK SE VYCHOVÁVAJÍ DĚTI PO ROZCHODU/ROZVODU?*
    - s rodiči se zkušeností s atypickými formami střídané péče a společnou péčí - (dtto)
  - *VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ K PROBLEMATICE STABILITY SOUČASNÝCH RODIN SE ZAMĚŘENÍM NA USPOŘÁDÁNÍ PÉČE O NEZLETILÉ DĚTI PO ROZVODU/ROZCHODU RODIČŮ*
  - Dotazníkové šetření zaměřené na péči o nezletilé děti po rozchodu rodičů *DÍTĚ V RODIČOVSKÉM KONFLIKTU 2021*

Jak se žije dětem po rozchodu/rozvodu rodičů?

- Kvalitativní výzkum formou hloubkových rozhovorů, tematická analýza
- Realizace rozhovorů podzim 2020 – jaro 2021 (pandemie – převážně online formou)
- Rekrutace na základě veřejné výzvy na sociálních sítích, sněhová koule
- 32 respondentů ve věku 16-29 let se zkušeností rozpadu rodiny v období dospívání (17 StP či kombinace VP a StP, 15 VP)
- Většina studenti či absolventi SŠ a VŠ; ¾ ženy
- Motivace respondentů:
  - pomoci výzkumu
„...zrovna tohle téma jako mě provází jako celý můj vědomý život, tak jsem si říkala, že to je něco... o čem bych chtěla jako prostě říct, že to se mi líbí... líbilo se mi, že se o to někdo zajímá prostě.“
  - pomoci dětem svými těžkými zkušenostmi
„...aby těm dětem někdy v budoucnu bylo líp a vylepšit tu situaci pro ně“
  - pomoci ke změně – k větší propagaci střídavé péče; k podpoře i jiných podob rodiny, než je ta tradiční, a k podpoře samoživitelek/samoživitelů;
  - pomoci sobě
„...jak už jsem starší, tak nejsem až takovej introvert, vždycky, když si o tom s někým promluví, tak je to takový jako lepší.“
„...a chtěla jsem si to prostě zkusit, i jak to jako bude probíhat takováhle forma rozhovoru“

Jak se vychovávají děti po rozchodu/rozvodu?

- Kvalitativní výzkum formou hloubkových rozhovorů, tematická analýza
- Realizace rozhovorů jaro 2021- jaro 2022 (pandemie – převážně online formou)
- Rekrutace na základě veřejné výzvy na sociálních sítích, mezi respondenty dotazníkového šetření *Dítě v rodičovském konfliktu 2021*
- 42 rodičů nezletilých dětí se zkušeností s některým z modelů uspořádání péče o děti po rozchodu/rozvodu (včetně atypických forem, jako např. péče o dítě v jedné domácnosti)
- 24 (víceméně) rovnoměrná péče, 18 výhradní či převážná péče respondentů či druhého rodiče (v době výzkumu)
- 21 žen a 21 mužů

Kroužek

Rodiče I

- **Vstřícný postoj měli rodiče, kteří**
  - učinili pozitivní zkušenost se zkušeným dětským psychologem/terapeutem - dítě mohlo sdílet, co jej trápí, svěřit se, ventilovat pocity, které v sobě dusilo, před rodiči je neventilovalo a rodič si toho byl vědom; rodič neví, co dítěti vlastně pomohlo.
  - považují za důležité, aby dítě mělo možnost sdílet své zkušenosti, pocity s vrstevníky za podpory zkušeného terapeuta a zažívat, že není zdaleka jediné, které takové situaci čelí (zažít normalitu)
- **Pro váhající** může být při rozhodování významná pověst poskytovatele (záruka smysluplnosti a kvality programu).
- Někteří by Kroužek uvítali v dřívější době, v nejtěžším období vypjatých emocí či ve fázi vyostřeného konfliktu s bývalým partnerem – dnes už to podle nich není zapotřebí.
- Kroužek může být prospěšný dětem, které rozchod rodičů nesou těžce, či jej provázejí velké konflikty mezi rodiči. To však nebyl jejich případ či mají za to, že jejich děti se na rozpad rodiny adaptovaly bez problémů (Nakolik o nich rodiče vědí?).

Kroužek

Rodiče II

- **Rezervovaný až odmítavý postoj**
  - obava, „*aby se v dítěti někdo zbytečně nevrstal*“,
  - nejistota, aby v něm účast v takto specificky zaměřeném programu nevyvolala a nestvrdila pocit výlučnosti a nezačalo se cítit jiné než děti, které rozchod nezažily,
  - nedůvěra v účinnost a vhodnost skupinových programů, ať už obecně, či specificky v případě vlastního dítěte (stydlivost)
- Rodiče často zmiňovali, že by Kroužek dítěti nabídli a rozhodnutí o účasti by nechali na něm. Preference mladých lidí se zkušeností rozchodu rodičů se liší. Lze tedy předpokládat, že značná část dětí, pokud by jim byla účast v programu nabídnuta, by tuto možnost sama odmítla.

Kroužek

Mladí lidé I

- **Vstřícný postoj**

- vidět, že někde je to podobné nebo ještě horší může pomoci,
- vidí-li dítě, že není jediný, který má problém, nemusí si připadat „divný“,
- být součástí společenství na stejné vlně, kde lze sdílet (nikdo z rozvedené rodiny v okolí),
- možnost pojmenovat, ventilovat své pocity, nebýt na ně samo,
- pochopit, co jeho pocity způsobuje.

- **Rezervovaný postoj**

- vnímají užitečnost programu, ale v dětství by patrně nebyli ochotní sdílet své pocity před druhými, nejistota, zda to tehdy vůbec uměli,
- pochybnost, zda by děti vůbec byly k někomu, koho tak neznají, skutečně otevřené,
- záleželo by na tom, kdo by tam byl (dospělý), a jak by se tam dítě cítilo,
- čas a zájmy, které pomohou se odreagovat, stejně zmohou nejvíce,
- Kroužek by nebyl atraktivní, ale užitečný ano – proto by měl být povinný.

Kroužek by měl být povinný...

„... myslím si, že asi by to pro mě nebylo atraktivní, ale že bych... to je podle mě jako jakýkoliv takovýhle... takovýhle prostě skupiny a tak, takže to prostě jako nikdy není vnímaný jako něco, co by člověk chtěl, ale ve výsledku to je ku prospěchu věci. Jo? Že vlastně i to, že by byl člověk vlastně jako dotlačenej někým kompetentním, kdo prostě umí komunikovat, k tomu, aby se otevřel, tak to nemůže být prostě na škodu. Jo? Myslím si, že prostě kdybych ty věci ze sebe mohla nějakým způsobem dostat tehdy a ne až teď [míněno během tohoto rozhovoru], tak že bych jako mohla být jinde s tím, jak ty věci vnímám nebo jak jsou ve mně uloženy, vidět, že třeba jako nejsem jediná, kdo to zažívá nebo tak, tak myslím si, že... a nebo, že bych věděla prostě, co je třeba čeho původcem v nějakých pocitech, tak by to určitě bylo ku prospěchu věci. Myslím si, že i byt by to mělo být povinný, tak si myslím, že to je ve výsledku jako dobrý. A myslím si, že se do tohohle nemůže nikomu chtít, ale prostě... no, myslím si, že to prostě může být rozhodně dobrý.“ (VP_ž)

Kroužek

Mladí lidé II

- Odmítavý postoj
  - nulová potřeba scházet se s novými lidmi a hovořit s nimi o osobním životě – potřeba řešit si své problémy raději samo,
  - preference individuální terapie před skupinovým programem (introvert),
  - nechce být zařazováno do skupiny těch, kteří mají rozvedené rodiče.
- ???
  - kdyby měla horší podmínky, pak ano (dostačující kontakt s psycholožkou; alespoň 1 domácnost, kde bylo dobře a bylo možné říci cokoli; zázemí v blízké osobě – rodič, prarodič),
  - neví, jak by jako dítě reagoval/a.

Zkušenost dítěte s OSPOD I

Mladí lidé

- **Kontakt vůbec neproběhl** (nízký věk, SP dítě nezastihla, OSPOD neřešil), či si ho dítě nevybavuje
- **Smíšené pocity předem** (obavy, co bude), **nakonec pozitivní zkušenost** (pracovnice působila příjemně, „povídání“ - neformální neúřední atmosféra, dítěti bylo dobře – úřad, v rodině)
- **Neutrální zkušenost** (ve vzpomínkách nezanechala žádné výrazné vjemy)

Zkušenosti dítěte s OSPOD II

Mladí lidé

- **Negativní zkušenost**
  - doma před setkáním **nátlak, manipulace** ze strany rodičů či prarodičů,
  - doma před setkáním **atmosféra křiku, hádek mezi rodiči**,
  - při setkání **obavy mluvit otevřeně** a upřímně ze strachu z rodičů a důsledků,
  - při setkání **dojem ze SP** na dítě nepůsobila příjemně, nebudila v něm důvěru, její otázky nepříjemné (např. proč nechtějí být s maminkou a zda ji nemají rády) či mimo (dojem, že situaci dítěte vůbec nerozumí), odpovědi vyhýbavé,
  - **nevhodná volba místa setkání**: škola (dítě vytaženo z hodiny, rozhovor na chodbě o přestávce před spolužáky – posměch dětí); domov (obavy, že rodiče vše slyší),
  - **dopady setkání**: nezměnilo situaci dítěte k lepšímu.

OSPOD preference

Mladí lidé

- **Ano**

- moci mluvit s někým jiným než z rodiny, aby nebylo třeba se kontrolovat, zda se někoho dotkne; moci sdílet své pocity,
- kdyby se někdo zajímal, jak se má a co potřebuje, uvítal by to (kurátorka ovlivněná matkou)... , potěšilo by to („zahřálo na srdci“),
- mít péči někoho, o němž by vědělo, že je tam pro ně a že by mu mohl pomoci,
- není od věci zkontrolovat, že je vše ok.

*„Ale asi by to bylo fajn podle mě, ale **já bych to se svojí hrdostí v tu dobu jako odmítla**, že bych řekla - ne, já jsem v pohodě, to bude dobrý. Já si myslím, že bych to udělala jako povinně, že prostě za ty dva roky se tam musí jít a popovídat a **hodinu budeš sedět a budeš nám vykládat tady, co se ti děje, dokud se to z tebe nedostane**. (smích) Takhle bych to potřebovala já v té době aspoň, no, protože... Já se potom rozmluvím a pak to ze sebe všechno uvolním, ale... v tu dobu jsem to všechno zavírala do sebe a vím, že by mi to hodně pomohlo, kdybych měla takhle nějakou, řekla bych, péči jako někoho, o kom bych věděla, že je tam pro mě a že by mi měl pomoci tady s tou situací.“ (SV_ž)*

OSPOD preference II

Mladí lidé

- **Obavy**
  - že by to rodiče povzbuzovalo k manipulaci
  - že způsobí potíže matce (OSPOD evokuje, že je něco špatně) a vztahu s otcem to nepomůže
  - zda by se otevřelo, ze strachu, že to může způsobit problémy
  - zda by se otevřelo, zda by mělo k pracovníci důvěru
- **Preference kde:**
  - Zpravidla rozhodně ne ve škole x případně pouze diskrétně tak, aby o tom nikdo nevěděl (1x)
  - Doma nebezpečné kvůli přítomnosti rodičů x bezpečí domova (doma bez rodičů; bez rodičů v pokojíčku)
  - Ne na úřadě x raději na úřadě než ve škole či doma
  - V prostředí líbivě zařízeném pro děti – dětské centrum, park
- **Potřeba mít možnost se na setkání připravit, být připraveno, ne bez ohlášení!**

OSPOD preference III

Mladí lidé

- Ne
  - i když to doma bylo v pohodě, stejně by se o tom nechtěla bavit,
  - žádnou změnu nepotřebovala, stresovalo by ji to – bála by se, aby neřekla něco, co nějakou nežádoucí změnu vyvolá,
  - bral by to jako formální výslech, kontrolu, neví, zda by se o tom dokázal s někým bavit, a zda by mu to mohlo něco přinést,
  - cítil by nervozitu, že je tam někdo cizí, který se snaží najít něco, co jeho rodiče dělají špatně, než že je tam někdo, kdo se skutečně zajímá, jak se mu daří a jak se cítí,
  - v dětech by to vyvolávalo nepříjemné pocity, že mohou ublížit svým rodičům,
  - dojem, že zrazuje svoji mámu – kdyby říkala, že s něčím není spokojená, že by tím říkala, že její péče není dostatečná, a působila by jí tak stres,
  - nedůvěru vůči SP posiluje společenský obraz, který mají,
  - předpokládá, že by sociální pracovníci nepovažovala za člověka, kterému může důvěřovat, mluvit s ním otevřeně bez strachu z toho, jaké to může mít následky. Musela by vědět, že svěří-li se, pomůže jí, poskytne jí terapii.
- Jsou situace a děti, pro které by to mohlo být přínosné.

Bariéry pro kontakt se školním psychologem (ŠP)

Mladí lidé

- Nedostatečná propagace služeb ŠP školou - není jasné, kdo to je a pro koho ve škole je
- Osobní nesympatie vůči osobě ŠP
- Osobní negativní zkušenost se ŠP - kamarádka matky (byla ovlivněna matkou, situaci bagatelizovala)
- Stud před spolužáky a ostatními dětmi
U těch malejch dětí, já mám pocit, že ty malý děti jsou hrozně náchylný na to, co si myslej spolužáci, takže ve škole by prostě nikdo nešel za školní psycholožkou, protože... nebo něco takovýho, protože by se bál, že si o něm spolužáci řeknou, že je nějaký divnej. Nebo tak, myslím, že pro ty děti na tý základce prostě mají i, že se jako styděj za všechno. (ž, StP)
- Osobní uzavřenost a rodinná pravidla, očekávání od sebe (vše zvládnout sám, pláč je projev selhání a slabosti)
- Osobní negace všeho, co souvisí se školou

Jak může podpořit škola?

Mladí lidé

- Pedagogický sbor by měl být informován o složité situaci dítěte – aby nevhodnou otázkou či poznámkou neranil, nejitřil zranění
  - Aby škola a vztah žák-učitel nebyly jen o učení, učitelé byli lidšší a o děti se aktivně zajímali (děti se jim pak případně snáze svěří)
  - Povědomí, že pro dítě může být důležité mít možnost se učiteli svěřit
  - Povědomí, že míra ochoty a potřeba se svěřit či mluvit o své rodinné situaci před ostatními je různá
  - Respekt a diskrétnost (návštěvy psychologa)
  - Povědomí, že úplná rodina není jedinou podobou rodiny
-
- **Děti ve střídavé péči**
    - dvě sady učebnic
    - vyhrazení prostoru ve škole na osobní věci
    - pochopení pro zapomínání věcí, omezený přístup k osobním věcem a různou míru podpory ze strany rodičů
    - benevolence vůči termínům (i s ohledem na množství času stráveného přesuny mezi domácnostmi)

Rady odborníkům I

Mladí lidé

- pečlivě dětem naslouchat a snažit se rozeznat, zda s nimi rodiče manipulují (zejména u mladších dětí),
- mluvit s dětmi – nikoliv metoda ticha,
- pomoci jim sdílet pocity a trápení, nechat je říci vše;
- nebrat na lehkou váhu, co říkají,
- poskytnout slova útěchy, uklidnění,
- nelitovat je,
- nedevalvovat a nesoudit je za jejich chování či excesy (marihuana), ale snažit se s nimi řešit problém, který je pod nimi,
- pomocí vyžadování dodržování pravidel jim pomoci nastavit hranice.

Rady odborníkům II

Mladí lidé

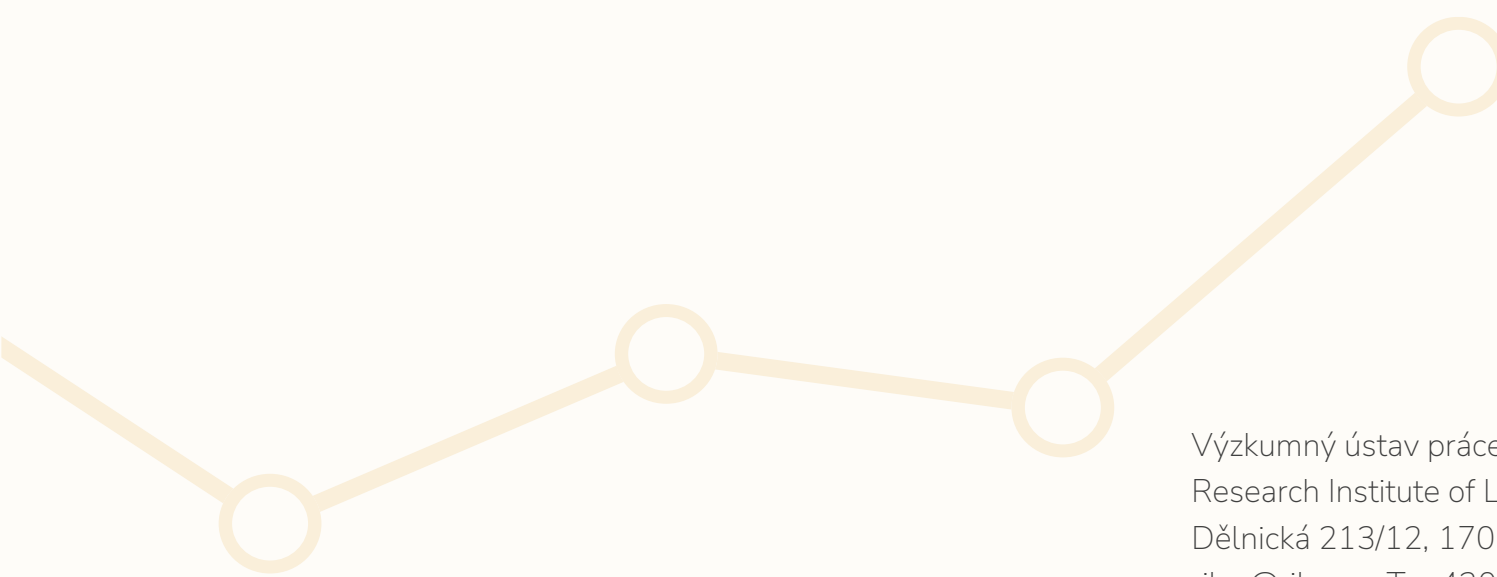
- **Vybudování vztahu, pocitu bezpečí a dobrovolnost kontaktu**
  - Nejprve je zapotřebí vybudovat s dětmi vztah, aby docházely dobrovolně.
  - Dotlačí-li děti do služby rodiče, je velká pravděpodobnost, že se dítě sekne a služba nebude mít efekt.
  - Ne každé dítě lze pro spolupráci získat.
  - Je-li respektováno rozhodnutí dítěte, že docházet nechce, může to být pro něj důležitý zážitek, který mu umožní vyhledat pomoc, až na to bude zralé.
- **Jak se pomoci otevřít (nejen) introvertovi?**
  - **Být trpělivý, citlivý a odlehčit situaci** – učinit ji pohodovější, veselejší.
  - **Poskytnout čas** na navázání vztahu, důvěry a získání pocitu bezpečí.
  - **Neterapeutizovat za každou cenu** – netlačit do sdílení, ne vždy má dítě náladu řešit problémy – ať setkání nejsou jen o problémech a těžkostech.
  - **Výhody nízkoprahu (NZDM)** – dítě dochází dlouhodobě, má čas navázat důvěru, než začne sdílet, nikdo (rodič, OSPOD, škola) předem nedefinoval jeho obraz a příběh.

Hypotézy

- Odbornou podporu častěji nezískají děti nedůvěřivé, uzavřené, stydlivé, „jemné“, s dobrým prospěchem a děti s výrazně problémovým chováním.
- Potřeba široké škály služeb

Děkuji za pozornost.

jana.barvikova@rilsa.cz

A decorative graphic element consisting of a light orange line with four circular nodes. The line starts from the left edge, goes down to the first node, then up to the second, down to the third, and finally up to the fourth node on the right.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Research Institute of Labour and Social Affairs
Dělnická 213/12, 170 00 Praha 7
rilsa@rilsa.cz, T: +420 211 152 711
www.rilsa.cz